

JAKTEN EFTER NÅD

25/11

DA Joyce Cary dog för nära tre år sedan efterlämnade han ett i huvudsak färdigt manuskript till en roman. En av hans vänner har slutredigerat boken genom att göra en del strykningar och tilllägg; romanen har nu utgivits på svenska under titeln *Fänge och fri* (Hökerbergs 24:50). I viss mån störs läsaren av tekniska brister, som beror på att Cary inte hann slutföra arbetet; några för sammanhanget viktiga händelser omnämns blott i förbigående, efter allt att döma saknas den avslutning på romanen som Cary har tänkt sig. Delvis sammanhänger detta med Carys arbetssätt — han nedskrev skilda avsnitt av en roman under loppet av många år —, och liknande, ehuru inte så påtagliga, svagheter observeras även i tidigare romaner. Det väsentliga är att den store författarens sista bok trots detta blivit en av hans mest fängslande. Även den som är en smula trött på genren rycks med av den snabba, hetsiga stilen, de många intelligenta reflexionerna i förbigående, den passion som uppbär hela berättelsen.

Som nästan alltid hos Cary möter vi människan som pilgrim, jagad av oro, leda och lustar, sökande efter ett mål, en trygghet, en Gud. De främsta pilgrimerna är — också som nästan alltid hos Cary — män, hårda, tarvliga, egoistiska män, vilkas ovanligt dåliga karaktärer tycks vara förutsättningen för deras vilda jakt efter moral eller åtminstone religion. I vissa ögonblick tror de sig finna Gud, upphöjer sig själva till Gud, och dessa stunder av nåd är centra i berättelsen. Kvinnorna är förvisso också pilgrimer, men inte lika fördärvade och förtvivlade; de blir nådens fångar eller offer i sin hängivenhet, i bästa fall förmännen surrogat för den gudomliga trygghet som uppnås blott i de benådade ögonblicken av illusion och exaltation.

Temat är alltså detsamma som vi under senare år så väl lärt känna från den katolska romanen: gemenhet, synd, nåd och frälsning. Men Cary, protestant i den mån han är religiös, företräder tydligt en annan variant. Hos Greene eller Mauriac blir de onda människorna efter hor och mord verkligen frälsta, även om det är blott för att möta döden; de får lugn i den heliga kyrkans armar och blir därför, liksom änglar, ointressanta. Hos Cary finns det intet slut på hetsen; det inre ljuset för till Gud endast som en blix, som bländar i mörkret, sedan kommer ångesten, sökandet, ondskan på nytt, och den kvalfulla väntan har ingen ände.

Cary är en mästare i det mångtydiga. Tror den helbrädagörare som är bokens centrala gestalt på sin förmåga att bota, lyckas han verkligen bota? Är det inte tillåtligt att, för att stimulera de sjuka, ordna med falska helbrädagörelser lika väl som de mera sansade yrkeskristna talar om försoning och uppståndelse utan att tro i den mening som deras publik tänkes skola tro? På dessa och andra frågor ges intet svar; vad Cary opererar med är skilda be-lysningar. Preedy, helbrädagöraren, kan av sig själv och av läsarna lika väl betraktas som gudsman och charlatan. Varje situation är dubbeltydig eller mångtydig. Då Preedy förför en fjorton-årig flicka är han kanske en hän-

Joyce Cary. Teckning av Katarina Wilczynski.

synslös sensualist, men kanske ser han också i flickans hängivenhet och offervilja ett bevis på Guds närhet, kanske omfamnar han i flickan den korsfäste. Och flickan: Är hon trött på det vardagliga, sexuellt nyfiken, längtar hon efter att göra en människa lycklig, drömmer hon rent av om att föra Preedy till Gud? Genom att med en nästan brutal skicklighet antyda olika möjligheter, olika kombinationer ger oss Cary intrycket att varje karaktäristik, varje bestämt tolkningsförsök är utan mening, att vi lever i ett virrvarr som bättre beskrivs med ett skrik än med en sats.

Många episoder framställs, trots det ständigt förmedlade intrycket av osäkerhet och otydlighet, med en suggestiv kraft som inte har många motstycken. Cary visar oss, ger oss illusionen av att förstå, hur en människa blir galen

genom grubbel (eller markerar sin galenskap genom grubbel); steg för steg följer vi hur statskyrko-prästen Syson förvandlas från en duktig scoutpräst — litet för allvarlig, för envis och för dum — till en fåne som söker något, men har glömt vad han söker. Då den "förförda" fjortonåringen förhörs av ungdomsvårdarna förstår vi att ingen kontakt är möjlig; flickan lever i en värld så främmande för dessa välvilligt förståndiga att båda parterna blir förbittrade och fientliga därför att de talar, eller rättare tänker, på skilda språk. De som sysslar med ungdomens förfall och brottslighet borde läsa dessa kapitler, som är en förkun-nelse av tolerans och ödmjukhet — liksom hela Carys författarskap.

HERBERT TINGSTEN